

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ МОРАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ НА ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

ЛУЦЬКИЙ Андрій Іванович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри церковно-канонічних та державно-правових наук, Перший проректор Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького

УДК 340.12

Автором розкриваються характерні риси та особливості культури суб'єктів судопроизводства. Через аналіз професійних моральних якостей учасників судового процесу, культуру їх поведінки, професійну етику, визначається виховне вплив системи кримінального судопроизводства на суспільство.

Ключові слова: кримінальне судочинство, суддя, суд, мораль, культура.

Постановка проблеми

Закон і моральність – основа правосуддя, судової влади. Закономірно, що серед законів, в першу чергу, повинні бути вдосконалені ті, які повинні послабити криміногенну ситуацію в країні і створити правову державу. Такі закони повинні застосовуватися судом при дотриманні суддями норм моралі. Одним з важливих напрямків в галузі вдосконалення законодавства на основі норм моралі (моральності) є культура кримінального судочинства, розкриття суті якої і становить актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методологічною основою дослідження стали публікації вітчизняних науковців В. Лозового, О. Євсєєва, А. Музиченка, Д. Фіолєвського, а також представників зарубіжної юридичної науки – Л. Аленічевої, А. Лікаса та ін. У їх наукових доробках розкриваються загальні принципи про-

фесійної та юридичної етики і моралі, її практичних проявів.

Постановка завдання

Метою даної наукової статті є розкриття змісту моральної культури суб'єктів кримінального судочинства, практичне застосування професійної етики суб'єктами судочинства, культурно-просвітня і виховна робота за межами судової зали, особистий приклад судді.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналізуючи засади моралі та культури чинного судочинства варто розкрити зміст професійної поведінки особистості, що визначає ступінь правової моралі усіх учасників судового процесу. У змісті культури поведінки особистості важливе місце займають морально-особистісні характеристики учасників судового процесу: суддів, прокурорів, адвокатів, секретарів судового засідання. Аналізуючи термінологію, під професійною культурою поведінки особистості у вузькому значенні розуміється сукупність форм повсякденної поведінки людини (у праці, побуті, у спілкуванні з іншими людьми), у яких знаходять зовнішнє вираження моральні та естетичні норми цієї поведінки. В широкому розумінні поняття культури поведінки включає всі сфери зовнішньої і внутрішньої культури людини, правила поводження з людьми і поведінки в громадських місцях [6].

Розглядаючи професійну культуру поведінки учасників судового процесу, необхідно визначити її зміст і місце в системі загальних принципів судочинства. Правова культура поведінки юриста в судовому процесі вимагає від нього не тільки дотримання конституційних принципів правосуддя, але і виконання традиційних форм процесуальної культури. Вивчення практичної професійної культури суддів охоплює безліч форм поведінки особистості, культуру взаємин між головуючим на засіданні та іншими учасниками судового процесу, дотримання етикету, проявів такту, а також вивчення вчинків, що впливають на законність і правову культуру судового процесу, на обґрунтованість і якість прийнятих рішень.

Оскільки загальна, традиційно-практична сторона судового процесу в значній мірі визначає його виховне значення, тому, на думку ряду дослідників, необхідна чітка регламентація судової культури і поведінки в суді. Завжди слід дотримуватися офіційної, урочистої обстановки в суді, виконання «судово-процесуальної процедури» (маються на увазі такі аспекти поведінки, як повага до особистості, діловитість, стислість викладу думок і т.д.). Особливу увагу постійно слід приділяти професійній мові учасників процесу і проблемі розуміння судових дій для присутніх на судовому засіданні. Діяльність усіх офіційних учасників процесу орієнтується одночасно на правоохоронну та виховну мету. Виховні цілі вимагають, щоб всі дії, здійснювані в ході процесу, були зрозумілі всім присутнім. Коли вживається правовий термін, його слід пояснити. Дані норми, є не лише законодавчою вимогою, а й морально-етичною та культурною нормою, оскільки дотримання елементарних правил культури поведінки – потреба кожного вихованої людини. У судочинстві особлива увага звертається на дотримання елементарних правил культури поведінки, з яких починається культура всього процесу, забезпечення моральних начал судочинства.

Одна з основних вимог культури поведінки – ввічливість у поводженні з іншими

людьми. Це риса відносин не тільки між суддею, прокурором і адвокатом, а й з усіма іншими особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Ввічливість, як елементарне правило професійної культури поведінки, повинна проявлятися в повазі до прав обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших учасників процесу, виключаючи грубість, зарозумілість. Не повинно бути так, щоб судді ставилися упереджено до одних і лояльно до інших суб'єктів, клопотання одних осіб необґрунтовано задовольняли, а інших – необґрунтовано відхиляли.

Ввічливість, як елемент професійної культури, повинна супроводжувати кожен процесуальну дію в ході судового розгляду, включаючи і те, щоб перед тривалим допитом в якості свідка літньої людини, якій важко стояти, було передбачено дозвіл головуючого давати свідчення немичним людям сидячи. У культурі поведінки знаходить своє відображення єдність морального і естетичного в духовному змісті і зовнішньому вигляді людини. Це повністю відноситься і до культури поведінки суддів. Юрист А.Ф. Коні зазначав: «Можна наполегливо бажати, щоб у виконанні норм і приписів, якими супроводжується здійснення правосуддя, вносився смак, відчуття міри і такт, бо суд є не тільки судилище, а й школа. Тут етичні вимоги зливаються з естетичними...» [4, с. 33].

Єдність морального і естетичного у зовнішній культурі багато в чому відображається на етикеті. Під етикетом розуміється сукупність правил поведінки, що стосуються зовнішнього прояву ставлення до людей. Це форми звернення до оточуючих, поведінка в громадських місцях, манери та ін. У зовнішній культурі осіб, які здійснюють провадження у справі, чималу роль відіграє судовий етикет. Під судовим етикетом слід розуміти не тільки сукупність правил поведінки учасників судового засідання, але й сукупність правил поведінки, характерних для всього кримінального процесу, хоча найбільш яскраве відображення судовий етикет отримує саме в ході судової процедури. На думку А.С. Кобликова «судовий етикет є невід'ємною

частиною культури правосуддя і слугує авторитету судової влади» [2].

Якщо юридична етика покликана одухотворити правозастосовчий процес, то завданням судової етики є наповнення діяльності суддів і посадових осіб судових закладів моральним змістом [1]. Судовий етикет включає певну сукупність правил, в переважній більшості прямо закріплених в законі. Ці правила підкреслюють суспільну значимість і урочистість здійснення судочинства, його гуманний характер.

Як структурний елемент правової культури, урочистість здійснення судочинства і всього судового розгляду емоційно впливає на психіку тих, хто так чи інакше потрапив у сферу кримінального судочинства, виховує у них почуття поваги до органів юстиції, а в кінцевому підсумку – сприяє зміцненню законності, вихованню громадян у дусі неухильного виконання законів. Об'єктивність дослідження в судочинстві, як елемент професійної культури, означає, що суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, в ході збирання, перевірки й оцінки доказів повинні проявляти неупередженість, не допускати упередженості. Рівність прав учасників судового процесу дозволяє їм активно брати участь у розгляді справи, відстоювати свої твердження, оскаржувати твердження інших учасників, виконувати властиві їм функції, захищати свої конституційні права і законні інтереси. Судді повинні також володіти такими людськими якостями, як ввічливість, сильна воля, стриманість, уважність. Всі ці якості проявляються в культурній поведінці суддів, їх умінні вести процес і стримувати свої емоційні переживання. Головуючий може реагувати на грубість учасників процесу і громадян у рамках наданих йому прав щодо підтримання порядку в залі суду [6].

Однією зі специфічних форм культури і демократичності судового процесу є засідання суду, на якому демонструються професійні та культурні властивості учасників процесу. Тому рівень культури судочинства, ступінь його культурно-виховного впливу багато в чому визначається рівнем професійної і правової культури. До осо-

бистісних властивостей культури суддів можна зарахувати естетичні смаки, тобто вміння грамотно, чітко висловлювати свої думки, не вживати вульгарних виразів, володіти собою, забезпечувати доступну інформацію, порядок, чистоту робочого кабінету та ін.

У зміст внутрішньої культури суддів та інших учасників процесу входять професійна кваліфікація, психологічні особливості особистості (темперамент, характер). В особистому житті судді також повинні зберігати скромність, порядність; виявляти постійну турботу до виховання членів сім'ї, суворо дотримуватися правил співжиття. На наш погляд, суворе дотримання моральних норм в особистому житті є гарантією того, що суддя буде їх дотримуватися і при здійсненні своєї трудової діяльності.

Суддя не повинен припускати, щоб родинні, соціальні, політичні та інші зв'язки впливали на його поведінку та рішення суду, не повинен ставити свої особисті інтереси чи інтереси інших вище авторитету правосуддя, не повинен створювати у інших враження, що вони мають на нього вплив. Суддя не може бути членом будь-якої організації, яка проповідує дискримінацію за расовою, статевою, релігійною чи національною ознакою, адже це дає привід для сумніву в його неупередженості, він не повинен дозволяти собі робити будь-які висловлювання, які можуть вплинути на результат чи порушити справедливість процесу [7]. Суддя має сприймати як належне обмеження в непрофесійній діяльності – громадській, благодійній, урядовій, фінансовій та іншій, особливо коли ця діяльність заподіює шкоду авторитетові судової системи. І цих обмежень з етичної точки зору повинно бути значно більше, ніж ті, що законодавчо визначені у ст. 127 Конституції України [5].

Виховний вплив судового розгляду можна поділити на безпосередній (тобто звернений на учасників процесу та осіб, присутніх у залі судового засідання), і опосередкований (звернений на суспільство в цілому). Опосередкований вплив здійснюється завдяки повідомленням у пресі, по

радіо, по телебаченню, а також через осіб, присутніх у залі суду, і в кінцевому рахунку – через усіх громадян, які мають своє моральне судження по конкретній кримінальній справі.

Особливо вагомий моральний вплив на всіх осіб повинні здійснювати судові дебати. У них подається узагальнена морально-правова оцінка як самого вчинку, так і особистості підсудного. Під час судових дебатів виховний вплив мають промови прокурорів і адвокатів. У дебатах громадяни повинні переконатися в реальності дотримання гарантій прав особистості в кримінальному процесі. У випадку необ'єктивної характеристики підсудного, його «виправдання» або «звинувачення» (як в промовах захисників, так і в промовах обвинувачів) це сприяє підризу всього морально-виховного впливу судового розгляду.

Важко також переоцінити моральний вплив на підсудного та на інших осіб справедливого, обґрунтованого, переконливого вироку. Моральна сторона судового вироку відіграє виняткову роль в попередженні вчинення злочинів. З позицій моралі вирок повинен бути справедливим і переконувати у невідворотності покарання винних осіб. Справедливість вироку повинна бути доведена до присутніх у залі шляхом переконання у правильності висновків конкретного вироку. Це досягається докладним аналізом і оцінкою доказів, логічним мотивуванням кваліфікації скоєного злочину і особливості призначеного покарання.

Вагома роль полягає у моральних засадах кримінального судочинства і належить самому судді, який повинен володіти високими особистими моральними якостями. Так, «Кодекс професійної етики судді» у своїй першій статі зазначає, що «суддя повинен бути прикладом законслухняності, неухильно додержувати присяги й завжди поводитися так, щоб зміцнювати віру громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду» [3].

Морально-виховна діяльність судді здійснюється і поза судовим розглядом кримінальних справ (шляхом прийому громадян, індивідуальних бесід з правопо-

рушниками, їх родичами, представниками колективів, публічних виступів на підприємствах, в установах, організаціях). Велику морально-виховну роботу судді повинні проводити і в ході пропаганди законів, при читанні лекцій, через наукові публікації. Даючи аналіз конкретних правопорушень, оцінюючи особистість правопорушників, суддя демонструє на конкретних фактах не тільки суспільну небезпеку злочину і особи злочинця, але і їх глибоку аморальність, розкриваючи причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, що є запорукою успішного морального виховання.

Закріплення правил поведінки судді, як під час здійснення професійної діяльності, так і поза межами суду, є надзвичайно важливими, ще й з тієї причини, що в умовах прийняття нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» порушення правил суддівської етики стане підставою для дисциплінарної відповідальності.

Висновки

Проаналізувавши результати дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Мораль та культура мають вагомий вплив на організацію та здійснення кримінального судочинства і проявляються з моменту початку слідства, судових дебатів та оголошення вироку. Особиста моральна культура суб'єктів судочинства є першим кроком на шляху до відкритості та моральності судового засідання і відповідного виховного впливу.

2. Вагомий вплив на моральну культуру суб'єктів судочинства відіграє процедура дотримання культури процесуальних документів, оскільки їх зміст безпосередньо відображає не лише результати судового засідання, а й формує уявлення громадськості про підсудного та професійну кваліфікацію його авторів.

3. Морально-виховна діяльність суб'єктів судочинства проявляється і поза межами зали судових засідань, шляхом проведення бесід з громадянами, здійсненням наукової та викладацької діяльності за результатами практичної роботи.

АНОТАЦІЯ

Автором розкриваються характерні риси та особливості культури суб'єктів судочинства. Через аналіз професійних моральних якостей учасників судового процесу, культуру їх поведінки, професійну етику, визначається виховний вплив системи кримінального судочинства на суспільство.

SUMMARY

Author the personal touches and features of culture of subjects of the legal proceeding open up. Author. Through the analysis of professional moral qualities of participants of trial, culture of their conduct, professional ethics, an educate influence of the system of the criminal legal proceeding is determined on society.

Література

1. Гребеньков Г. В., Фіолевський Д. П. Юридична етика. Навчальний посібник. / Г. Гребеньков, Д. Фіолевський. – К: Алерта, 2004. – 209 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.big-lib.com/book/3_Uridichna_etika/297_Rozdil_9_Sydovii_etiket
2. Кобликов А. С. Юридическая этика. Учебник для вузов. / А. Кобликов. – М.: Издательская группа НОРМА - ИНФРАОМ, 1999. – 168 с.
3. Кодекс професійної етики судді. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/67885465345/>

4. Кони А.Ф. Нравственные начала в уголовном процессе / А.Ф. Кони // Избранные произведения. – М.: Госюриздат, 1956. – 216 с.
5. Конституція України із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. – К.: «Атіка», 2006. – 64 с.
6. Кас А.Л. Культура правосудия. – М.: Юридическая литература, 1990. – 176 с.
7. Нестерчук Л. П. Етичні основи в діяльності суддів України / Л. Нестерчук // Судові та правоохоронні органи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1502/111/>.